

«Не кажи нікому ні про кого, а кажи про себе»

Глибини поетичного слова Віктора Баранова

Микола СТЕПАНЕНКО,
Полтава

Баранов — поетат самотня в сучасній поезії.
Михайло Слабошпицький

Це ім'я на українському слуху, оно добре знає за межами нашої держави. 1989 року поет звернувся до співвітчизників зі своїм докірливим запитанням про те, чи маємо національну гідність, чи виформували національну ідентичність, і сам дав на нього мудру, однозначну, сповнену кристально чистою мораллю відповідь:

*Я запитую в себе, питаю у вас, у людей,
Я питаю в книжок, роззираюсь
на кожній сторінці —
Де той рік, де той місяць,
той проклятий тиждень і день,
Ким ми перестали гордитись, що ми —
українці?*

*Українці мої! Дай нам, Боже, і щастя,
і сил.
Можна жити й хлямом — і не збирке
від того хлібця.
Тільки хто ж колись небо нахилить
до ваших дощів,
Як не зраджена вами, зневажена вами
Україна...*

Вірш, що відразу влився в народнопоетичну стихію, став піснюю, а як точніше, то «справжнім патріотичним хітом» (Михайло Слабошпицький), допомагав виборювати незалежність, просвітлювати затуманену імперською ідеологією людську свідомість.

Твір «До українців» — осереддя тільки опублікованої збірки «Отав невидима душа». Вона, задекларовано в анотованому викадді, має потужну енергетику й високий естетичний заряд, а ще переконує в тому, що в її авторі — низький больоний поріг. Це — чи не найосновніша з-поміж усіх його літературних творів. Назва збірки романтично-реалістична. Віктор Баранов зібрав шедьрий ужинок на своєму мистецькому полі, та це, ділиться він своїми планами, — лише початок великої задуманої на багатовікову справу. Вірші Баранова в метафоричному баченні — отава, себто трава, що відросла на місці скошеної, але не висушеної, не складеної в копичі чи стоги, навіть не приг'яла, а та, яку тримають про свято, якою застеляють долівку в хаті на Трійцю або яку кладуть у Різдва ніч на покуть і ставлять на неї кутю та узвар. Поет своїм черговим промовистим приходом до шанувальників, які нетерпляче чекають цього, засвідчує період свого нового — зрілого й досконалого — штігіння, коли його душа жагуче запрагла нового слова й віднайшла його. З романтичного піднесення вона спустилася на трісну землю і бажане понад усе скрізь навести лад, бо лад немає меж, а терпеч у привається, бо в «нетришних календарі / Шезують дати. / І с'ється космічний пил / На мовчазні хрести могил. / І плаче мати». Душа, читаємо між рядків, не темний ліс, а видимий і водночас незбагненний внутрішній світ з усіма його настроями, почуттями, переживаннями, переминами й оновленнями, з безсмертною нематеріальною основою в людині, що становить суть її ества:

*Душа ще не постраждалась
І через те ще жива...
Сховавши під коріння жалість,
Трава росте не забува
І свій отави дивус,
Себе в них вкотре воскресла.*

Погоджуємося з Михайлом Слабошпицьким, який добре знається на сучасній літературі й уміє тонко аналізувати її, що Віктор Баранов — «поетат самотня в сучасній поезії». Його поетично-прозово-публіцистичні твори, які з'являлися завичай по чергову, а було, і синхронно, мають вишукану, оригінальну, але не позбавлену природних обрисів форму, що відразу причорює й бере в духовний полон уся-

Одинокість — добре це чи зле? Якщо по-філософськи мислити, то так і ні. Когось вона захоплює, а комусь видається дивною. Одні прагнуть зрозуміти самотників, тоді як інші засуджують їхні діяння й поривання. Примиряє всіх той сам-самісний або один із небагатьох, хто, відокремившись від усього втрадиційного, вибудовує за власними законами свій, ні з чим не схожий мистецький храм. У нього воліють потрапити навіть прихильники всього заскорузлого, які за щоденними суєтностями, за постійними шуканнями кращого не заприймають принад посланого Богом життя. Даром творчого одиноцтва, притягуючи до свого самотнього — інтелектуального й високохудожнього — поетичного, прозового, публіцистичного слова доля наділила відомого письменника сучасності Віктора Баранова.

кого, хто осягає, розтаємничує її. А це тому, що вся римована і неримована лірика — виквіт словесно витрапуваної думки про наші радощі й болі, земні гріхи і спокутування їх, що вона йде з серця, летиться з душі, постає як виклики часу, як мигтєва й дієва реакція на все, що чиниться докрути.

Михайло Слабошпицький пояснює самотність Віктора Баранова тим, що «Його не підхопила жодна з тодішніх літературних хвиль. Не «записався» він ні до престижної тоді «Київської школи», чие коло, якщо зарахувати туди всіх статистів та епігонів, було значно ширшим, ніж сьогодні значиться в літературних святих. Не зворушався він і на потужні поетичні особистості... (одні з них дебютували трохи раніше за нього, другі рівночасно, треті трохи пізніше, але всі вони були поряд і могли легко одне на одного впливати); але Баранов усе тримався особію й терпляче виробляв свої «фірмові» літературні прийоми». Є в цьому і якісь приховані причини — самодостатність, упевненість у правоті звернутої справи, красава гориня, особливий, йому лише притаманний талант занурюватися в сучасні й минулі реалії з обов'язковою просецією на майбутнє. Не хочеться передати куті меду, немає аніжакісної охоти з письменником лігати ікону. З'являється, проте, самохит бажання, навіяне після перебування в робітні Баранова, вирізати найприкметніші ознаки збірки «Отав невидима душа», до якої ввійшли нові й раніше публіковані вірші, і виокремити риси особистості її автора. Не хотілося б обтяжувати себе чийсь думками про літературний хист Віктора Баранова. Однак не вдалося втриматися від спокуси бодай побожного ознаймлення з післясловом Теодозії Зарінувої, якій присвячено глибоко філософський вірш із мегонімічними образами сніговію, що «замітає / Чорне й червоне, і біле забілює теж», пташиного відачу, що «б'ється розпачливо в шибку», весни, що «десь там озветься... голосами іррині», а над нею «Лясе... зими замашинні малахат». Збірка рясна на посвяти — Валентині Давиденко, Михайлові Слабошпицькому, Борисові Фінкельштейну, Любові Голоті, Борисові Кіриченку. Є й ще одне приурочення — Лілі. Згадуємося, бо ні — достеменно знаємо, що воно адресоване музі — коханій дружині Лілі Петрівні. Поезія, про яку йдеться, не обрвалена інтимністю, її внутрішній ритм — мелодія двох сердець, які злилися в єдине ціле щасливий літа, спільність поглядів, усе те, що величаво єдиним вогнищем. У подружнього щастя своя філософія, переконує Віктор Баранов. Воно не лише «Бальзам цілющих білих рук твоїх, / Що гоїть крик очей моїх печальних», а й прощальний вечір, який «плавиться в свинець, / Щоб завтра знову вилитися в зустріч, / Щоб завтра знов накреслили безумство / На небі, що зодягнене в свинець».

Услід за Теодозією Зарінувою повторюємо: поетичну творчість Віктора Баранова добре ілюструє закон маятника — «з якою силою він відштовхується вліво, з такою ж відштовхується вправо», а як точніше, то «перше відштовхування — майже інстинктивне — ітекти від такої звихненої дійсності, котра виповнила його прозу — у бік власної душі, як у сховок, бо якщо нема де

сховатися від решти світу, то таким сховком стаєш, природно, ти сам. Тобто твоя поезія». Ліричний герой, а в ньому легко впізнаємо автора «Отав невидимої душі», не замикатється в собі, не зраджує своїм принципам: він прагне вгамувати пекучий суспільний біль, зліквідувати несправедливість, посіяти добро і злагоду. Він, зрештою, пояснює аж зайврену притичину того, чому «поміж нами зросло негуто громюхких ідей», позаяк «Ми просто йшли, / І от за те планія: / Вже не зерно встєляє шлях, а мерва, / Та й шлях веде у безість навіманія».

Свою творчість Віктор Баранов нагадує Михайлові Слабошпицькому «просвітлену мудрість пізнього Рильського», його ліричного героя, який «збагнув і прийняв непреложну істину — йдучи дорогою життя, ми йдемо до смерті; і ніхто тут ні в чому нам не зарадить, ніхто не скасує суворого вироку, винесеного кожному життю, де перший крок у цей світ уже є першим кроком до могилі».

Серед «поетичних родичів» автора збірки «Отав невидима душа» Леонід Первомайський та Ігор Муратов. До них можна долучити ще й Панаса Мирного. І не лише через те, що ці два майстри слова надійно утримують у різні століття на своїх плечах український поетично-прозово-публіцистичний духовний простір, а й з іншої — простішої, буденнішої, власне літературної — причини: діалог Віктора Баранова зі спочившим у Бозі Миколою Соомо перекується з жалобною судливою, «відправленою Панасом Мирним «на той світ Іванові Петровому синові Котларевському двадцяти двох гласних полтавської городської думи, що подали свої голоси за поставлення його пам'ятника на Протопопівській вулиці», у якій, зокрема, мовлено по так:

*Якби ти, славний наш Іване,
Почув, що радять городяни,
Як тебе мають шанувать...
То, певне б, ти з своїм Енеєм
Нам заспівав би не тілі,
А по-московському б загнув,
Та так би голосно та круто
Скрутив словечко те, мов путя,
Щоб і глухий його почув!*

Баранов повідомляє «рідному... недосляжному» Миколі Соуму, який у залі умів добувати «Чисті бризки алмазів, ограничені золотом снів», вишиванки пісень якою «Землю усю облетіли», що український світ не змінився, він «такий же, як був: трохи добрий, а більше — продажний, / І так само захеканий, і непевний, мов місячний сніг».

Серед заслуг Віктора Баранова й те, що своїми віршами він фіксує складні шляхи української історії з тією велістю показово засторогою, що ми «вступало в сліді / Позаминулої біди, / Як вовк у сніг», «багожачи себе, немов ката», блукаємо в трьох соснах і себе впізнаємо в блукачах. Ми, пише поет, нік не впідемо зі снів, що розтіляся на століття:

*У першій сні до нас приходить доля.
У другім сні являється нам воля.
У третьому — нічого взагалі*

*Нам не приносить вітер дикий з поля.
Жаль проймає душу, коли автор заявляє, що «Натемлено пугує сопа, / Стріляє по лісах розрив-трава, / І ми б уже й*

прокинутися ладі — / Та сон усе триває, все триває...» Цю думку доволі предметно передає поезія «Народна граматика» — українській губить простий і старий як світ принцип:

*Я не можу,
ти не можеш,
він (вона, вона) не може.
Ми не можемо,
ви не можете,
вони не можуть...
— А хто ж може?!
— Як хто? Дід Пішло.*

Та сподівання на нього ще марніші: — Якщо там у бас геть ніхто не може, то вже вам і сам Господь не допоможе. О!

У трьох різних у мотивному плані, а також і за формою розділах збірки — «Копання горолу», «Вітражі верлібрів», «Сонетарій до-мінор» — майстерно вималювано осінь, якою поет обожнює, для якого слово «осінь» — «як наркотик, / Гіпнотичний звук на два склади», як «Найшкеміший в цілім році дотик». Він «на осінь захворів», завжди тривожно, учорішнього стрічає її і, мабуть, тому, що в маківку цієї пори — на день Покрови Пресвятої Богородиці — мама подарувала йому життя.

З особливим щемом сприймається поезія — звернення до власної душі з проханнями, аби вона, «коли із клєсандри... даві витече вся вода до краплини», уселилася в письменника знову. Широ вимолово він у стилі неземний, щоб сталося все те в тій самій хаті, «до стін якої у повільній підступала Дніпрова вода», «у той самий день на Святу Покрову, у той самий рік посередній віку...»

Підмурком збірки «Отав невидима душа» поря з уже згадуваним віршем «До українців» є оригінальна за формою поезія «Політична географія»:

*Онімечена Німеччина,
Попуречена Туреччина,
Обогащена Болгарія,
Онадирена Угарія,
Скартвело суть — Іверія,
Недострілана Ікерія,
Осіднічена Шотландія
Заткльована Голландія,
Геть засілана Італія,
Вся в піянах борвистіна Галія,
Ословачена Словачина,
Поліци піха нерозтрачена,
Бабуніська Бабунічина
І зросіпанена Українціна.*

Отож маємо всуціль зросіпанену Українціну, коли ж дідемося всуціль окраїнею України? Сама по собі вона не з'явиться. Її треба щоденно, з ушерть наповненим добром і правдою сумлінням виборювати, і допомагатиме нам у цьому мудра наставна духовного самотника Віктора Баранова:

*Задуми чорні відоміли в Бога,
З білих пошисмо шати святи,
І — у дорогу! Бо тільки дорога
Виведе очасно і точна к меті.*